Studia
Historica
Slovenica

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 22 (2022), št. 3

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2022

***Studia* Historica Slovenica**

Tiskana izdaja ISSN 1580-8122
Elektronska izdaja ISSN 2591-2194

Časopis za humanistične in družboslovne študije / *Humanities and Social Studies Review*

Izdajatelja / *Published by*
ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANC KOVAČIČ IN MARIBOR
http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si
ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
ZRI DR. FRANC KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / *Editorial Board*
dr. Karin Bakračevič, dr. Rajko Bratož,
dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,
dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,
dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),
dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),
dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),
dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / *Responsible Editor*
dr. Darko Friš
Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 53c, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / *e-mail:* darko.fris@um.si

Glavni urednik / *Chief Editor*
dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / *Technical Editor*
David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.
Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.
The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.
No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:* Nova KBM d.d.
SI 56041730001421147

Tisk / *Printed by:* Itagraf d.o.o.

http: //shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si

Izvlečke prispevkov v tem časopisu objavljata **'Historical – Abstracts'** in **'America: History and Life'**.
Časopis je uvrščen v **'Ulrich's Periodicals Directory'**, evropsko humanistično bazo **ERIH** in mednarodno bibliografsko bazo **Scopus (h, d)**.
Abstracts of this review are included in ***'Historical – Abstracts'*** *and* ***'America: History and Life'.***
This review is included in ***'Ulrich's Periodicals Directory',*** *european humanistic database* ***ERIH*** *and international database* ***Scopus (h, d).***

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko **487**.
Izdajo časopisa je omogočila Agencija za raziskovalno dejavnost RS.
Co-financed by the Slovenian Research Agency.

Studia Historica Slovenica

Studia Historica Slovenica

Kazalo / *Contents*

Članki in razprave / *Papers and Essays*

RENATO PODBERSIČ: **S**ij Davidove zvezde na sončni strani Alp. Judje pri nas med Jugoslavijo in Slovenijo 637
The Shine of the Star of David on the Sunny Side of the Alps. Slovenian Jews between Yugoslavia and Slovenia

GREGOR JENUŠ in DEJAN VALENTINČIČ: **N**emškogovoreča narodna skupnost na Slovenskem in vprašanje ustavnega priznanja 663
The German-speaking Community in Slovenia and the Question of Constitutional Recognition

ANA ŠELA in MATEJA MATJAŠIČ FRIŠ: **V**olitve v Ustavodajno skupščino leta 1920 na Slovenskem: predvolilni boj 717
Elections to the Constituent Assembly in 1920 in Slovenian Lands: The Pre-Election Struggle

TOMAŽ IVEŠIĆ: **J**ugoslovani v povojnih popisih prebivalstva 767
Yugoslavs in the Post-War Population Censuses

ALEŠ MAVER: **Z**apleteni zemljepis demokratizacije. Prehodi v demokracijo v srednji in vzhodni Evropi ob koncu 20. stoletja 791
A Complicated Geography of Democratization: Transitions to Democracy in Central and Eastern Europe at the End of the Twentieth Century

LÁSZLÓ GÖNCZ: **M**adžarska narodna skupnost v času osamosvojitve Slovenije in ustavnih sprememb ter sprejetja nove ustave (1989–1991) 823
The Hungarian National Community at the Time of Slovenia's Independence, the Related Constitutional Amendments, and the Adoption of the New Constitution (1989–1991)

Studia
Historica
Slovenica

PRIMOŽ MLAČNIK: **D**ekonstrukcijskost manjšinskih detektivskih romanov Sergeja Verča 859
The Deconstructiveness of Sergej Verč's Minor Detective Novels

Avtorski izvlečki / *Authors' Abstracts* 887

Uredniška navodila avtorjem / *Editor's Instructions to Authors* 893

***Studia* Historica Slovenica** / *letnik / year* 22 (2022) 903

Studia
Historica
Slovenica

Studia
Historica
Slovenica

DOI 10.32874/SHS.2022-17

Author: **PODBERSIČ Renato**
Ph.D., Research Associate
Study Centre for National Reconciliation
Tivolska 42, SI–1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **THE SHINE OF THE STAR OF DAVID ON THE SUNNY SIDE OF THE ALPS**
Slovenian Jews between Yugoslavia and Slovenia

Studia Historica Slovenica
Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 22 (2022), No. 3, pp. 637–662, 50 notes, 2 tables, 5 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Jews in Slovenia, Judaism, the Jewish community of Slovenia, synagogues in Slovenia, Mladen A. Švarc

Abstract: On the basis of accessible archival sources and literature, the paper attempts to show the activities of the small number of Jews in Slovenia after the Second World War. After the Holocaust and the emigration, mainly to Israel, the remaining Jews in Slovenia organized themselves within the framework of the Jewish community in Ljubljana, which was part of a wider Yugoslav union with its center in Belgrade. Except for individuals who did not emphasize their Jewishness, they generally did not enter Slovenian everyday life. Their activity revived after the independence of Slovenia in 1991, but even today our country remains the only one in the EU without a rabbi living permanently on its territory.

Uvod

Leta 2022 živi v Sloveniji dobra stotnija Judov, razpršenih po državi, po uradnih podatkih pa jih večino vendarle najdemo v Ljubljani z okolico. Ob popisu prebivalstva leta 2001 se je 99 državljanov Republike Slovenije izreklo, da pripadajo judovski veroizpovedi, kar pomeni sto manj kot leta 1991. Kljub majhnemu številu Judov pri nas, pa trenutno v Sloveniji delujejo kar tri judovske skupnosti: Judovska skupnost Slovenije (uradno vpisana v register leta 1976), Liberalna judovska skupnost Slovenije (registrirana leta 2022) in Judovsko združenje Slovenije – skupnost tradicionalnih Judov (registrirano leta 2022).[1] Namen tega prispevka ni raziskovati aktualne razprtije in nesoglasja znotraj sicer maloštevilne slovenske judovske skupnosti, ampak prikaz njenega organiziranja in delovanja po drugi svetovni vojni, ko je holokavst s svojimi grozljivimi posledicami posegel tudi med Jude na Slovenskem. Po drugi strani je potrebno poudariti, da je takšno raziskovanje zahtevno, predvsem pa nepopolno, ker ostajajo dokumenti o organiziranem delovanju Judov na Slovenskem po drugi svetovni vojni v zasebni lasti in povsem nedostopni.

Ocenjuje se, da je pred drugo svetovno vojno na ozemlju Dravske banovine živelo okoli 1.500 Judov, vendar jih je preganjanje preživelo le dobrih dvesto. Na slovenske žrtve holokavsta danes spominjajo kamni spotikavci (nem. *Stolpersteine*), ki so jih v zadnjih letih postavili pred nekdanjimi ljubljanskimi bivališči umorjenih Judov.

O judovskih začetkih na Slovenskem

Republika Slovenija je danes edina država EU, ki nima rabina, ki bi stalno živel na njenem ozemlju. Tako za sicer maloštevilne slovenske Jude skrbijo rabini od drugod, predvsem rabin Ariel Haddad iz Trsta, ki pogosto, predvsem ob večjih judovskih praznikih, prihaja v Ljubljano. Prav rabin Haddad je oktobra 1999 uradno postal glavni rabin za Slovenijo.

Na današnjem slovenskem ozemlju so Judje, kot pričajo arheološke najdbe, živeli v vseh večjih mestih že v antiki, toda s propadom zahodnorimskega cesarstva v petem stoletju je zamrla tudi judovska prisotnost pri nas. V srednjem veku je dokazana prisotnost Judov v Mariboru, za Ljubljano imamo na razpolago prve listine, ki pričajo o tem, šele iz prve polovice 14. stoletja. Sklepamo lahko, da so Judje že od 13. stoletja prisotni v mestih Maribor, Trst, Gorica, Ptuj,

[1] *Verske skupnosti v Sloveniji*, dostopno na: https://www.gov.si/teme/verske-skupnosti/, pridobljeno: 14. 6. 2022.

Celje in Ljubljana. Največje središče judovske skupnosti na Slovenskem je bilo v poznem srednjem veku mesto Maribor. Judje so imeli pomembno vlogo pri razvoju takratnih mest, predvsem na gospodarskem področju. Judovska skupnost je bila najbolj prisotna v trgovini in predvsem v različnih oblikah bančništva. Zdi se, da je marsikje povsem obvladovala finančne tokove, s svojo mobilnostjo pa je pomembno vplivala na gospodarsko integracijo tega ozemlja v širši evropski prostor. Jude torej najdemo predvsem v skoraj vseh srednjeveških mestih, njihova navezanost na življenje v mestih pa je še danes značilnost judovske populacije doma in po svetu. Pravni status Judov v habsburških deželah je enotno urejal poseben pravni red oz. "*Judenordnung*", ki ga je leta 1244 izdal Friderik II. Babenberški. Štajerski, koroški in kranjski Judje so bili tudi enotno obdavčeni. V ta čas segajo tudi prva poročila o pogromih nad Judi.[2]

Judje so znotraj krščanske fevdalne družbe uživali močno notranjo avtonomijo. Judovske skupnosti so živele v ločenih predelih mesta. Prostor naselitve je običajno obsegal trg, ulico ali dve, včasih tudi posebno četrt, tako kot je bilo v Mariboru. Na prisotnost Judov v Ljubljani danes spominjata imeni dveh ulic v središču mesta, ki naj bi ležali na območju nekdanje judovske naselitve: Židovska steza in Židovska ulica, ki je prvič omenjena leta 1517. Po ustnem izročilu naj bi ljubljanska sinagoga stala na Židovski stezi št. 4.[3]

Judovska skupnost je po navadi sezidala sinagogo in versko šolo ter poskrbela za obredno kopališče in pokopališče. V skupnosti so delovali mesar, pisar in krojač, vodil pa jo je njen najpremožnejši član in tudi rabin. Judovska skupnost je delovala pravno neodvisno od preostale družbe. Vse svoje notranje zadeve so Judje izvajali v skladu z judovskim pravom, ki je osnovano na Svetem pismu in Talmudu. V primeru sporov z večinskim krščanskim prebivalstvom je bil v večjih mestih poseben sodnik za Jude, kristjan, ki ga je imenoval vladar in ki je predsedoval judovskemu sodišču. Taka sodišča so pri nas poznana le v Mariboru, Radgoni in na Ptuju.[4]

Izgon judovskih skupnosti z območja Notranje Avstrije (Koroške, Štajerske, Kranjske) ob koncu 15. oz. na začetku 16. stoletja je hkrati pomenil tudi številčni porast Judov v Trstu, Gorici in Gradišču ob Soči ter na ozemlju Beneške repu-

---

2 Vlado Valenčič, *Židje v preteklosti Ljubljane* (Ljubljana, 1992), str. 24–25 (dalje: Valenčič, *Židje v preteklosti Ljubljane*); Jože Mlinarič, *Mariborski Židje v zadnjih desetletjih* (Maribor, 1996), str. 7–11; Klemen Jelinčič Boeta, *Judje na Slovenskem v srednjem veku* (Ljubljana, 2009), str. 170–173 (dalje: Jelinčič Boeta, *Judje na Slovenskem v srednjem veku*); Janez Marolt, "History of Slovene Jewry", *Studia Historica Slovenica* 2, št. 2 (2002), str. 316–317 (dalje: Marolt, "History of Slovene Jewry"); Renato Podbersič, *Jeruzalem ob Soči : judovska skupnost na Goriškem od 1867 do danes* (Gorica–Ljubljana–Maribor, 2017), str. 50–58 (dalje: Podbersič, *Jeruzalem ob Soči*).

3 Valenčič, *Židje v preteklosti Ljubljane*, str. 12; Marjan Toš, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude* (Ljubljana, 2012), str. 11, 245 (dalje: Toš, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*); Slavko Goldstein, *Židovi na tlu Jugoslavije* (Zagreb, 1988), str. 31 (dalje: Goldstein, *Židovi na tlu Jugoslavije*); Jelinčič Boeta, *Judje na Slovenskem v srednjem veku*, str. 328.

4 Goldstein, *Židovi na tlu Jugoslavije*, str. 27, 31; Jelinčič Boeta, *Judje na Slovenskem v srednjem veku*, str. 77–79.

Judovsko pokopališče v Rožni Dolini pri Novi Gorici je največje tovrstno pokopališče v Sloveniji. Na njem je pokopanih več kot 900 pripadnikov nekdanje judovske skupnosti v Gorici. Zadnji pokop na tem pokopališču je iz leta 1947, tik pred uveljavitvijo pariške mirovne pogodbe, ki je pokopališče v Rožni Dolini odrezala od Gorice in tamkajšnje judovske skupnosti (foto: Renato Podbersič)

blike. Judovski begunci so namreč okrepili omenjene skupnosti na zahodnem robu slovenskega etničnega prostora.[5]

Od izgona je bilo Judom prepovedano bivati v notranjeavstrijskih deželah vse do začetka 19. stoletja, zakonsko celo do leta 1867. Sicer je cesar Jožef II. 13. oktobra 1781 izdal tolerančni patent (nem. *Judentoleranzpatent*), s katerim je vsem svojim podložnikom zagotavljal svobodno izpovedovanje katerekoli vere, tudi judovske. Judje so se v slovenskih deželah (z izjemo Prekmurja in Goriške ter Trsta in habsburške Istre, od koder Judje niso bili nikoli izgnani) znova naseljevali šele na začetku 19. stoletja, v obdobju Ilirskih provinc. Pravzaprav je na območju Avstrijskega cesarstva le malo judovskih skupnosti, katerih korenine so v srednjem veku. Izboljšanje položaja za Jude so prinesle spremembe v revolucionarnem letu 1848. Ustava z dne 15. aprila 1848 je vsem državljanom zagotavljala svobodo vere in bogoslužja. Tudi Judom, živečim v habsburških dednih deželah, je prinesla enakost pred zakonom, pravico do pridobivanja zemljiške posesti, opravljanja obrti, dostop do vseh služb in časti ter enake vojaške in davčne dolžnost. Cesarski patent, sprejet 4. marca 1848, je Jude glede političnih pravic izenačeval z drugimi prebivalci Avstrije, vključno s pravico do svobode izbire stalnega bivališča. Po uvedbi neoabsolutizma so bile nekatere pravice ukinjene. Tako Judje niso več imeli pravice do stalne naselitve, lahko pa so trgovali. Omejitev naseljevanja Judov je bila odpravljena šele 21. decembra 1867 z ustavnim zakonom (nem. *Staatsgrundgesetz*) št. 142 o splošnih pravicah državljanov, ko je začela veljati ustava Avstro-Ogrske. Ta je s 4. in 6. členom Judom odpravil omejitve glede naseljevanja, priseljevanja in preseljevanja, posesti nepremičnin in opravljanja pridobitnih dejavnosti. Hkrati je 14. člen tega zakona določal svobodo vere in bogoslužja, politične in državljanske pravice pa so postale neodvisne od veroizpovedi.[6]

Z novo državno zakonodajo iz leta 1867 so postali tudi Judje popolnoma izenačeni glede vseh pravic in dolžnosti z drugimi prebivalci habsburške monarhije. Po dveh letih razprav v državnem zboru je bil 21. marca 1890 v cislajtanski polovici habsburške monarhije naposled sprejet t. i. Judovski zakon (nem. *Israelitengesetz*). Urejal je odnose med državo in judovskimi skupnostmi ter poenotil tovrstno zakonodajo. Omenjeni zakon je bil ključnega pomena za judovske skupnosti v monarhiji, saj jim je priznaval vlogo posrednika med judovskimi verniki in državo. Hkrati je urejal podrobnosti o delovanju judovskih verskih občin na

[5] Valenčič, *Židje v preteklosti Ljubljane*, 1992, str. 24–25; Jelinčič Boeta, *Judje na Slovenskem v srednjem veku*, str. 463–467; Boris Hajdinjak, "Judje srednjeveškega Ptuja", v: *Slovenski Judje: zgodovina in holokavst*, ur. Irena Šumi in Hanah Starman (Maribor, 2012), str. str. 77–78.

[6] Wolfdieter Bihl, "Die Juden", v: *Geschichte der Habsburgermonarchie 1848–1918*, III. knjiga, II. zvezek, ur. Adam Wandruszka in Peter Urbanitsch (Dunaj, 1980), str. 895–897 (dalje: Bihl, "Die Juden"); Valenčič, *Židje v preteklosti Ljubljane*, str. 43–45; Andrej Pančur, *Judovska skupnost v Sloveniji* (Celje, 2011), str. 43 (dalje: Pančur, *Judovska skupnost v Sloveniji*); Podbersič, *Jeruzalem ob Soči*, str. 50–58

različnih področjih, od nadzora statuta do organizacije judovskega obredja in verskega izobraževanja. Vsaka judovska verska občina je tako postala krajevno zamejena, na njenem območju ni smela obstajati nobena druga judovska verska občina. Vsak Jud je bil član tiste judovske verske občine, na območju katere je imel stalno prebivališče. Judovsko versko občino so lahko ustanovili le na območju, kjer je bilo na razpolago dovolj denarnih sredstev in ustreznih bogoslužnih ustanov. Poleg tega so morali poskrbeti za versko osebje in zagotavljali reden verski pouk. Za vodenje evidenc so bile v primeru Judov pristojne judovske verske občine. Zato ni nič nenavadnega, če so prav podatki o nekdanjih kranjskih in štajerskih Judih zelo pomanjkljivi, saj so ves čas živeli pod pristojnostjo judovskih občin, ki so imele sedež izven njihovega ožjega ozemlja (Gradec 1893–1921, Zagreb 1921–1929, Varaždin 1921–1929 in Murska Sobota 1929–1941).[7]

Od Avstrije do Jugoslavije

Pred prvo svetovno vojno je na Kranjskem in Štajerskem živelo skupaj okrog 350 pripadnikov judovske vere. Judje v Ljubljani in drugod na Kranjskem so od leta 1876 spadali pod tržaško judovsko versko občino, kjer so vodili tudi matične knjige za kranjske Jude. Državne oblasti so pač Trst obravnavale kot najbližje mesto z judovsko skupnostjo glavnemu mestu Kranjske. Takšna ureditev se je ohranila do marca 1893, ko so državne oblasti Jude na Kranjskem postavile pod upravo judovske verske občine v Gradcu na Štajerskem. Razmere se poslej niso več spreminjale do konca prve svetovne vojne. Število Judov na ozemlju današnje Republike Slovenije se je sicer povečalo z nastankom Kraljevine SHS in nato Kraljevine Jugoslavije, ko je prišlo do priključitve Prekmurja ter dotoka Judov iz vzhodnih pokrajin nove države. V Dravski banovini je leta 1939 živelo 820 oseb judovske vere, od tega približno 2/3 v Prekmurju. Tam sta delovala dva rabinata – Murska Sobota in Lendava. Zaradi premajhnega števila deklariranih Judov so tudi ljubljanski Judje od začetka leta 1929 po ukazu ministra za vere spadali v okvir murskosoboškega nadrabinata oz. judovske verske občine.[8] Od

[7] Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 68, Kraljeva banska uprava Dravske banovine, Upravni oddelek, fasc. 29–2/1924–31, št. 730/4, Izraeliti mariborske in ljubljanske oblasti, 21. 12. 1927; Bihl, "Die Juden", str. 881–885; Pančur, *Judovska skupnost v Sloveniji*, str. 44.

[8] Dr. Lazar Roth (1877–1944) je bil zadnji soboški in s tem tudi ljubljanski rabin. V mesto je prišel leta 1926, ko je bila Murska Sobota nekaj let brez svojega rabina. Dr. Roth je stanoval v rabinatu za soboško sinagogo, kjer je imel obsežno knjižnico in učilnico za verouk. Po izobrazbi je bil filozof, veljal je za izjemno izobraženega in razgledanega človeka, govoril je številne jezike. Poleg redne službe v soboški sinagogi je enkrat na teden potoval v Ljubljano, Maribor in druge kraje, kjer je poučeval tudi judovski verouk. Med drugo svetovno vojno je bila soboška sinagoga zaprta, rabina Rotha so ob koncu aprila 1944 nacisti in madžarski fašisti skupaj s številnimi prekmurskimi Judi deportirali v Auschwitz, kjer je umrl 17. 10. 1944. Več o tem: Toš, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*, str. 60, 74, 163.

leta 1893 so namreč ljubljanski Judje delovali v okviru graške judovske občine, z nastankom nove države po prvi svetovni vojni pa so se razmere spremenile. Primat nad ljubljanskimi Judi sta želeli pridobiti judovski občini v Varaždinu in Zagrebu. Na koncu je obveljal ministrov ukaz glede Murske Sobote. V Ljubljani je leta 1940 živelo samo 158 deklariranih Judov, vključno z otroki. Uradne statistike tistega časa so zanje uporabljale oznako "izraeliti". Ob štetjih prebivalstva se je registrirala judovska veroizpoved in ne narodnost. Marsikateri Jud na Slovenskem se je tedaj izrekel za ateista ali agnostika, precej je bilo tudi prestopov v krščanstvo. Vsekakor lahko rečemo, da je bilo dejansko število Judov v tedanji Dravski banovini (precej) višje od dejansko ugotovljenega, po nekaterih ocenah naj bi tedaj pri nas živelo okrog 1.500 Judov. Poleg Murske Sobote, Lendave in Ljubljane so Judje samo še v Mariboru, Celju z okolico in na Ptuju dosegali omembe vredno število.[9]

V podobi tedanje družbe, ki je bila prežeta s krščansko miselnostjo, na političnem področju v Dravski banovini pa z dominacijo Slovenske ljudske stranke, so bili Judje precej negativno sprejeti. V predkoncilskem mišljenju pretežno krščanskega okolja so bili pogosto označeni za "morilce boga". Evropski antisemitizem je svoj vrh dosegel v nemškem poskusu "dokončne rešitve judovskega vprašanja" (nem. Endlösung der Judenfrage), ki je zahteval kar šest milijonov žrtev med evropskimi Judi. Po podatkih, ki jih je v okviru raziskave žrtev II. svetovne vojne na Slovenskem zbral ljubljanski Inštitut za novejšo zgodovino, je bilo pri nas pobitih 586 Judov, od tega skoraj štiristo v koncentracijskem taborišču Auschwitz.[10]

V Prekmurju so Judje relativno mirno preživeli madžarsko okupacijo, položaj pa se je zaostril po nemški okupaciji Madžarske spomladi 1944. Pri preganjanju prekmurskih Judov so nacisti uporabljali nürnberške zakone, takrat so bili tudi prekmurski Judje poslani v nemška koncentracijska taborišča, od koder se jih je le malo vrnilo. Aretacije prekmurskih Judov so se odvijale predvsem aprila 1944, večino murskosoboških Judov so odpeljali v taborišče Auschwitz in jih tam pomorili. Od 394 odpeljanih jih je preživelo le 25. Po nastanku države Izrael se je slaba polovica le-teh, to je enajst oseb tja tudi izselila. Šlo je za preživele pripadnike družin Heimer, Fürst, Polak in Gutman. V lendavski judovski skupnosti je holokavst terjal 132 žrtev, vojno je preživelo 23 Judov iz Lendave. Tudi oni so se izselili na vse strani sveta.[11]

---

9 Valenčič, *Židje v preteklosti Ljubljane*, str. 62, 84; Toš, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*, str. 39; Marolt, *History of Slovene Jewry*, str. 321–323.

10 *Inštitut za novejšo zgodovino : Smrtne žrtve med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med 2. svetovno vojno in neposredno po njej, 1940–1946*, Ljubljana 1997–2010, zbirka podatkov, stanje na dan 4. april 2021.

11 Beata Lazar in Mirjana Gašpar, *Židje v Lendavi* (Lendava, 1997), str. 36–68; Toš, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*, str. 67–93.

Judje pri nas po vojni

Predvojna *Zveza judovskih verskih občin Jugoslavije* (Savez jevrejskih veroispovednih opština Jugoslavije) je bila sicer ustanovljena že julija 1919 v Osijeku. Judje so delovali v 121 občinah, na predvečer druge svetovne vojne jih je v Jugoslaviji živelo okrog 80.000. Kralj Aleksander I. Karađorđević je decembra 1929 podpisal zakon o judovski verski skupnosti v Kraljevini Jugoslaviji in s tem zakonom je tudi država priznala versko ter kulturno razdeljenost jugoslovanskega judovstva (Sefardi, ortodoksni Aškenazi in neološki Aškenazi). Judje so svojo organizirano dejavnost po trpki izkušnji preganjanja med holokavstom – preživelo jih je zgolj okrog 15.000 – obnovili po drugi svetovni vojni prav na podlagi prej omenjenega zakona, sprejetega v času Kraljevine Jugoslavije. Po tem zakonu se je Zvezo judovskih verskih občin Jugoslavije obravnavalo kot versko skupnost. Ustanovljena oz. obnovljena je bila *Zveza judovskih verskih občin Jugoslavije* pod enakim imenom kot v predvojnem obdobju. Položaj vseh povojnih verskih skupnosti je temeljil na določilih Ustave Federativne ljudske republike (FLR) Jugoslavije iz leta 1946, te določbe so bile splošne in so veljale za vse verske skupnosti, ki so obstajale in delovale na ozemlju zvezne države. Posebnega zakona, ki bi urejal zgolj status judovskih skupnosti, sploh ni bilo.[12]

Številni Judje so sicer med drugo svetovno vojno sodelovali v enotah jugoslovanske partizanske vojske in Titova vojska je veljala za najmanj antisemitsko med odporniškimi gibanji v Evropi. Verjetno nikjer drugod niso imeli Judje toliko možnosti, da se izognejo strahotam holokavsta ali se vsaj svobodno odločijo za junaško smrt. Enajst jugoslovanskih Judov je bilo proglašenih za narodne heroje.[13]

Marsikateri Jud, ki je preživel preganjanje med holokavstom, se je moral soočati z obtožbami o "razrednem sovražniku", številnim so jugoslovanske komunistične oblasti tudi zaplenile premoženje. Skoraj 8.000 jugoslovanskih Judov se je po letu 1948 odločilo za izselitev, predvsem v novonastali Izrael, iz Slovenije se je v tem času odselilo okrog petdeset Judov. Sredi petdesetih let je v Jugoslaviji živelo zgolj še 6.700 Judov.[14]

---

[12] Mladenka Ivanković, *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)* (Beograd, 2009), str. 13–21 (dalje: Ivanković, *Jevreji u Jugoslaviji*); Nebojša Popović, *Jevreji u Srbiji 1918–1941* (Beograd, 1997), str. 195–197; Emil Kerenji, *Jewish Citizens of Socialist Yugoslavia: Politics of Jewish Identity in a Socialist State, 1944–1974* (Michigan, 2008), str. 46–48 (dalje: Kerenji, *Jewish Citizens of Socialist Yugoslavia*); Emil Kerenji, "Rebuilding the community: the Federation of Jewish Communities and American Jewish humanitarian aid in Yugoslavia, 1944–1952", *Southeast European and Black Sea Studies* 17, št. 2 (2017), str. 245–246.

[13] Romano, *Jevreji Jugoslavije*, str. 278.

[14] Damjan Hančič in Renato Podbersič, "Nacionalsocialistično in komunistično preganjanje Judov na Slovenskem", v: *Hitlerjeva dolga senca*, ur. Jože Dežman in Hanzi Filipič (Celovec, 2007), str. 179–187; Klemen Jelinčič Boeta, *Judje na Slovenskem* (Celovec, 2009), str. 105–106 (dalje: Jelinčič Boeta, *Judje na Slovenskem*).

UNIONE
DELLE
COMUNITÀ ISRAELITICHE ITALIANE
R. D. 30 OTTOBRE 1930 N.° 1731

Prot. N. 913-39 C/vp

Roma, 6 Adar 5707
26 febbraio 1947

Lungotevere Sanzio N. 9 - Telef. 52-397
Telegrammi: UNISRAEL Roma

All'Unione delle Comunità Israelitiche Jugoslave

BELGRADO

Cari amici,

siamo certi di trovare la Vostra comprensione ed aiuto per addivenire alla soluzione di un problema che interessa la Comunità di Gorizia.

Secondo il tracciato contenuto nel trattato di pace il Cimitero della Comunità, la Cappella relativa, nonché la casa colonica ove abita il custode verrebbe a ritrovarsi in territorio jugoslavo.

Questa Unione ha fatto presente quanto sopra al competente Ministero degli Affari Esteri affinché la Commissione per la delimitazione del confine italo-jugoslavo possa decidere la inclusione di quanto sopra indicato in territorio italiano.

La Commissione stessa, giusto le disposizioni del trattato ha poteri di decidere modificazioni al tracciato proposto fino ad una distanza di 500 metri mentre il Cimitero e quanto altro trovansi a 700 metri di distanza dalla linea proposta, 200 quindi in più da quelli per cui la Commissione può decidere.

Noi vi saremo molto grati se contemporaneamente alla pratica che noi abbiamo iniziata con il nostro Ministero Voi vorrete aiutarci presso il competente uguale organo, affinché sia risolta, per un argomento tanto caro ai viventi, la pratica di cui alla presente.

Vi ringraziamo anticipatamente e gradite il nostro fraterno Scialom.

Il Presidente
Raffaele Cantoni

All.: un rilievo cartografico.

Trattare un solo argomento per foglio. - Indirizzare la corrispondenza impersonale.

Takoj po podpisu pariške mirovne pogodbe in še pred začrtanjem nove meje med Jugoslavijo in Italijo leta 1947 so iz Zveze judovskih skupnosti Italije (ital. *Unione delle comunità Ebraiche Italiane*) naslovili na rojake v Beogradu pismo. Prosili so jih, naj posredujejo pri jugoslovanskih državnih oblasteh in dosežejo, da bi se nova mejna črta pomaknila približno 700 metrov proti vzhodu, tako da bi judovsko pokopališče v Rožni Dolini ostalo v Italiji (Jevrejski istorijski muzej Saveza jevrejskih opština Srbije, Beograd, AŠ Groblja Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, fascikel Gorica (Slovenija) 1947/48, dopis 26. februar 1947)

Čeprav so bile po drugi svetovni vojni judovske skupnosti v Jugoslaviji obnovljene kot verske organizacije, je judovsko vodstvo sčasoma začelo poudarjati nacionalni značaj *Zveze judovskih verskih občin Jugoslavije*, namesto verskega značaja. Razlog moramo iskati v procesu prilagajanja novi družbeno-politični stvarnosti v državi. Najpomembnejša naloga, ki je bila postavljena pred pripadnike jugoslovanskega judovskega prebivalstva, je bila, da skupaj z drugimi jugoslovanskimi narodi zgradijo "novo življenje v novi Jugoslaviji", kot se je glasil priljubljeni slogan tistega časa. Nove družbeno-politične razmere so namreč zahtevale spremembe v načinu organizacije in v uresničevanju novih vsebin, ob hkratnem negovanju starih tradicij. Zaradi tega se je bilo treba nenehno prilagajati novim okoliščinam in politični realnosti v vsakdanjem življenju. Proces prilagajanja, spreminjanja položaja in značaja povojne judovske skupnosti v Jugoslaviji je bil uradno razglašen na VI. povojni konferenci judovskih občin FLR Jugoslavije septembra 1952, ko je bil pojem "verski" odstranjen iz uradnega imena društva. S tem imenom je bilo izrecno nakazano, da je bila v okviru jugoslovanske judovske skupnosti vera umaknjena iz javne sfere v zasebno duhovno domeno, s čimer se je popolnoma prilagodila razglašenemu komunističnemu načelu ločitve verskih skupnosti od države. Potrebno pa je poudariti pomembno vlogo, ki jo je imela tedanja Jugoslavija pri obrambi novonastale države Izrael, predvsem pri oskrbi z orožjem in opremo, ki je potovalo iz Češkoslovaške preko Jugoslavije. Omeniti velja tudi izseljevanje številnih preživelih judovskih beguncev iz Evrope, ki so se prav preko jugoslovanskih pristanišč ob Jadranu z ladjami odpravljali proti Bližnjemu vzhodu.[15]

Pojavil se je velik problem obnavljanja oz. vzpostavljanja judovskih skupnosti v Jugoslaviji, ne samo zaradi majhnega števila preživelih Judov, ampak predvsem zaradi zanemarljive politične volje in tudi zaradi prikritega antisemitizma. Ob tem je potrebno poudariti, da so judovstvo takrat stigmatizirali predvsem kot pripadnost narodu (jezik, ozemlje, tradicija in kultura). Judovske občine, ki so se po drugi svetovni vojni znova organizirale, so bile laično usmerjene, med voditelji pa najdemo tudi zaslužne revolucionarje in komunistične odličnike, čeprav takšna ocena za Slovenijo ne drži povsem, kajti pri nas med vidnimi politiki oziroma komunističnimi revolucionarji ni bilo Judov. Nenazadnje, številni Judje, člani Komunističe partije Jugoslavije, med katerimi so nekateri zasedali visoke položaje v državni partijski hierarhiji, morda je najbolj poznan primer Moša Pijade, preprosto niso želeli aktivno delovati pri organiziranju in vodenju judovskih skupnosti. Poleg tega so številni Judje, ki so preživeli holokavst, ostali brez družinskih vezi, brez socialne mreže, brez premoženja in tudi brez osebne svobode. Preprosto niso imeli moči, potrebne za obnovitev oz.

[15] Ivanković, *Jevreji u Jugoslaviji*, str. 107–139.

izražanje svoje judovske identitete. Številni so zato preprosto molčali, judovstvo ohranjali skoraj v tajnosti, morda znotraj družine ali se izselili, po letu 1948 in nastanku nove države predvsem v Izrael.[16]

Razdvojenost glede narodne pripadnosti judovstvu na Slovenskem nazorno pokažejo tudi nizke številke ob rednih državnih popisih prebivalstva:[17]

Preglednica 1: Judje po narodni pripadnosti v Sloveniji

Leto popisa	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Judje po narodni pripadnosti v Sloveniji	15	21	72	9	37	28

Položaj judovske skupnosti po travmatični izkušnji holokavsta je za vedno spremenil podobo judovskega posvetnega, verskega in kulturnega življenja tudi v Sloveniji. Od nekoč organizirane in versko žive skupnosti je po drugi svetovni vojni ostala le peščica Judov, verjetno okrog dvesto, vendar se jih večina ni vključila v organizirane dejavnosti. Judovski občini v Murski Soboti in Lendavi zaradi premajhnega števila tamkajšnjih Judov sploh nista bili obnovljeni. Višek cinizma do ostankov judovske kulture v Murski Soboti pa je pomenilo rušenje tamkajšnje sinagoge leta 1954, kar so oblastniki (mestni ljudski odbor) sicer storili s pristankom Alberta Vajsa, takratnega predsednika Judovske skupnosti Jugoslavije. Ob tem velja opozoriti, da murskosoboška sinagoga med drugo svetovno vojno ni bila poškodovana, je pa podobna usoda doletela kar nekaj sinagog po Jugoslaviji, predvsem v Vojvodini. Na mestu porušene sinagoge so oblasti zgradile prvi blok v Murski Soboti, ki mu domačini še danes pravijo *Židovski blok*.[18] Judovski pokopališči v Murski Soboti in Beltincih sta bili razdejani, ohranili so se zgolj še posamezni nagrobniki. Sinagoga v Lendavi je bila pred nekaj leti spremenjena v muzej, na nekdaj cvetočo lendavsko skupnost pa spominja lepo ohranjeno pokopališče v Dolgi vasi. Center slovenskega judovstva, ki je bil do vojne v Prekmurju, se je v povojnih letih preselil v Ljubljano, kjer je od jeseni 1948 delovala samostojna judovska občina. So se pa sredi petdesetih let vzpostavile podružnice v Mariboru, Murski Soboti in Lendavi. Judovska skupnost v Sloveniji se je kot samostojna verska skupnost resda organizirala kmalu po vojni, vendar do leta 1997 ni

[16] Alenka Puhar, "Iskanje izgubljenih Židov", *Delo*, 22. 4. 1994, št. 93, str. 4; Toš, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*, str. 111–112.

[17] *Statistični urad*, popisi prebivalstva Slovenije, dostopno na: https://www.stat.si/popis2002/si/rezultati_html/slo-t-07slo.htm, pridobljeno: 10. 6. 2022.

[18] Darja Kerec, "Judje v Murski Soboti v letih 1934–1954", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 71=NV36, št. 4 (2000), str. 611; Toš, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*, str. 120–122.

imela lastnih prostorov.[19] Slovenski Judje so se povezali z ostalimi skupnostmi nekdanje Jugoslavije in delovali v okviru centralne organizacije, Zveze judovskih skupnosti/občin Jugoslavije (Savez jevrejskih opština Jugoslavije).[20] Omenjeno združenje s sedežem v Beogradu je redno polletne *Jevrejske almanahe*, v katerih se precej redko omenja tudi dejavnost slovenskih Judov. Pojav *Jevrejskega almanaha*, ki ga je omenjena zveza začela izdajati leta 1954, je predvsem odraz nove dobe judovskega življenja v povojni Jugoslaviji. To je potrjeval že uvodnik prve številke almanaha iz leta 1954, kjer so uredniki napovedali, da zveza "nadaljuje slavno kulturno tradicijo jugoslovanskega judovstva" in se obenem sklicuje na nekdanje jugoslovanske judovske časopise in revije (*Židov*, *Jevrejski glas*, *Židovska svijest*, *Gideon*, *Omanut*), ki so izhajali pred drugo svetovno vojno. Obenem so nameravali s pomočjo *Jevrejskega almanaha* spregovoriti o judovskih vprašanjih, pri tem pa "biti ponosni na našo socialistično domovino, ki dovoljuje vsakemu svojemu narodu, da to stori."[21] Šlo je za lično urejeno, novo publikacijo, ki je vsebovala prispevke o jugoslovanskih in mednarodnih judovskih temah. Revija je prenehala izhajati v zgodnjih sedemdesetih letih 20. stoletja in jo je nadomestil bolj akademski *Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja*.[22] Iz almanaha izvemo, da je imel Drago Košmerlj 12. januarja 1963 na ljubljanski televiziji predavanje z naslovom "En dan v Jeruzalemu".[23]

Ohranjena poročila iz leta 1948 nam povedo, da je ljubljanska skupnost tedaj štela zgolj 36 članov, ortodoksnih Judov med njimi sploh ni bilo. Tega leta se je namreč skupnost v Ljubljani osamosvojila, v obdobju med letoma 1945 do 1948 je bila, očitno zaradi nesoglasij z Mursko Soboto, zgolj podružnica zagrebške judovske občine. Vzroke smemo iskati predvsem v kulturno-verskih vplivih, ker so osrednjeslovenskim Judom ostajale dokaj tuje prekmurske navade. Večino poročil je pripravil Artur Kohn,[24] prvi predsednik samostoj-

[19] Jelinčič Boeta, *Judje na Slovenskem*, str. 104–105.

[20] Zveza judovskih skupnosti Jugoslavije je delovala vse do razpada Jugoslavije leta 1991, ko so nastale nove neodvisne države, v katerih so tamkajšnji Judje ustanovili samostojne judovske skupnosti: Koordinacija židovskih općina Hrvatske, Jevrejska zajednica Bosne i Hercegovine, Evrejska zajednica Makedonije, Judovska skupnost Slovenije in Savez jevrejskih opština Srbije. Več o tem glej: *Savez jevrejskih opština Srbije*, dostopno na: https://www.savezjos.org/sr/strana/o-nama/savez-nekad, pridobljeno 21. 9. 2022.

[21] "Uvodna reč", v: *Jevrejski almanah 1* (Beograd, 1954), str. 3.

[22] Kerenji, *Jewish Citizens of Socialist Yugoslavia*, str. 181.

[23] "Hronološki pregled važnijih događaja iz života jevrejske zajednice u Jugoslaviji 1963. i 1964. godine", v: *Jevrejski almanah 1963–1964* (Beograd, 1965), str. 310.

[24] Artur Kohn, rojen 23. novembra 1894 v Budimpešti, po poklicu tipograf, poročen z Rozo Kohn, rojeno leta 1896. Njegov priimek se v literaturi pogosto napačno zapisuje kot – Kon (Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, nerazporejeno gradivo, Popis članova Jevrejske Vjeroispovjedne Opštine u Ljubljani, 9. 9. 1949; Jerneja Kavčič, *Judovstvo na Slovenskem*, diplomska naloga (Ljubljana, 2005), str. 44 (dalje: Kavčič, *Judovstvo na Slovenskem*); Toš, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*, str. 111).

3.VI.1948.

Palmotićeva 16

Pravni odsjek
hg/ab

Jevrejska vjeroispovjedna općina,
Ljubljana

Predmet: Osamostaljenje ljubljanske općine.

Na osnovu našeg razgovora prigodom moje posjete u Ljubljana u gornjem predmetu, podnio sam Izvršnom odboru Saveza referat, pa mi je Savez doslovno odgovorio:

"U vezi Vašega izveštaja od 6.o.m. saglasni smo da pomognete jevrejskoj zajednici u Ljubljani da se ona osamostali do granice koja joj je prema današnjim prilikama moguća i poželjna. Svojevremeno, mi smo prihvatili predlog Jevreja iz Ljubljane da se odvoje iz Murske Sobote i administrativno pripoje JVO u Zagrebu. Ukoliko je želja samih Ljubljančana, da se ovo pitanje osamostaljenja reši odmah, po našem mišlenju, trebalo bi prethodno da povedu pregovore sa JVO u Zagrebu, za koju vjerujemo da neće imati ništa protiv, i na jednom sastanku opštinara treba da donesu takvu odluku.
Mi ćemo sa svoje strane potpomoći osamostaljenje ove zajednice i pružiti joj svaku moralnu i materijalnu pomoć u granicama naših mogućnosti."

Prema tomu stoji do Vas, da odlučite želite li osamostaljenje općine ili da ostanete u zajednici sa Zagrebom.

U pogledu osamostaljenja nema nikakvih poteškoća, a to tim prije, što posjedujemo odluku Prezidija Narodne Skupštine FNRJ odelenja za ocenu saglasnosti i tumačenja zakona, Beograd, de dato 4.II.1947. br 3, koji glasi kako slijedi:

"Povodom Vaše molbe za obavezno tumačenje Zakona o udruženjima, zborovima i drugim javnim skupovima, Pravni savet je stvar razmotrio na sednici od 31.I.1947.god. i našao da nema mesta tumačenju, iz razloga što nije ustanovljeno da nadležni državni organi nejednako primenjuju propise zakona po navedenom pitanju.
Položaj verskih zajednica odredjen je članom 25. Ustava. Načela ovog ustavnog propisa nisu razradjena nijednim zakonom pa ni zakonom o udruženjima, zborovima i drugim javnim skupovima. Prema tome mišljenja smo da se propisi Zakona o udruženjima, zborovima i drugim javnim skupovima ne odnose na Savez jevrejskih veroispovednih opština nin na jevrejske veroispovedne opštine, nego se samo odnose na jevrejska verska udruženja."

./.

Predlog za osamosvojitev judovske občine v Ljubljani iz leta 1948 (Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, nerazporejeno gradivo)

ne judovske skupnosti v Ljubljani, ki pa očitno ni želel podrobno poročati o sporih z murskosoboškimi Judi. Izpostavil je zgolj željo, da se ljubljanska skupnost osamosvoji, ker pač deluje v glavnem mestu jugoslovanske republike Slovenije. Tako Kohn v poročilu, napisanem v začetku maja 1948, izraža optimizem glede judovske prihodnosti v Ljubljani, in to utemeljuje z dejstvom, da je gre za glavno mesto Slovenije in pomemben zaposlitveni center, kamor se seli precej ljudi, med njimi tudi Judje. Precej Judov v prvih povojnih letih je prišlo v Slovenijo, predvsem v Ljubljano, iz drugih delov tedanje Jugoslavije, prednjačila sta Bačka (Vojvodina) ter Bosna in Hercegovina. Kmalu so ti Judje zavzeli odgovorna mesta v Sloveniji, zato ne preseneča, da so svojo občino uradno poimenovali – Jevrejska (sic!) občina Ljubljana. Tudi dopisovanje s centralo v Beogradu je potekalo večinoma v srbskem oz. srbohrvaškem jeziku.[25]

Med ljubljanskimi Judi je bilo okrog dvajset družin, vendar vsega skupaj zgolj osem otrok. Večinoma so pripadali srednjemu sloju, večina zaposlenih moških je delovala kot trgovci (štirje), po tri pa najdemo med državnimi uslužbenci in v vojaški službi. Med ženskami so prevladovale gospodinje. Na vprašanje v formularju, poslanem iz Beograda, o zdravju članov občine, je predsednik Kohn kratko odgovoril: "Slabo, zbog posledica internacije i logora".[26]

Judovska skupnost in posamezniki

Jugoslovanski socializem je sicer v prvem povojnem obdobju kazal prijaznejši obraz do tukajšnjih Judov, zlasti v primerjavi z ostalimi vzhodnoevropskimi enopartijskimi sistemi. V slovenskem oz. jugoslovanskem časopisju skorajda ni bilo moč zaslediti antisemitskih tematik, vendar se je ta naklonjenost ohladila po letu 1967 in izraelsko-arabski šestdnevni vojni.[27] Jugoslavija se je pričela povezovati s Palestinsko osvobodilno organizacijo in arabskimi državami nasploh, prekinila je diplomatske odnose z Izraelom in poleg sprememb v medijih glede Izraela je bil opazen tudi večji politični nadzor nad judovskimi občinami ter tudi posamezniki, kar se je nadaljevalo do razpada Jugoslavije. Nekdanji predvsem versko pogojeni antisemitizem se je pri nas vedno bolj manifestiral v obliki antisionizma.[28] Poleg tega se je povečal nadzor tedanje Službe državne var-

[25] Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, nerazporejeno gradivo, dokument (6. maj 1948). Tovrstno gradivo so pridobili iz Judovskega zgodovinskega muzeja (Jevrejski istorijski muzej) v Beogradu, izvira pa iz fonda zagrebškega Juda Hinka Gelba (1902–1975).

[26] Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, nerazporejeno gradivo, Podaci o socijalnoj strukturi članstva opštine, 1948.

[27] Kerenji, *Jewish Citizens of Socialist Yugoslavia*, str. 180–185.

[28] Jelinčič Boeta, *Judje na Slovenskem*, str. 107.

POPIS

članova Jevrejske Vjeroispovjedne Opštine u Ljubljani po stanju dne.9.9.49.

R.br.	Prezime i ime	god.rodj.	zanimanje
1/.	Barbić Eržika	1903	domačica
2/.	Benko Jelena	1918	tekstilni tehničar
3/.	Binenfeld Olga	1908	domačica
4/.	Binenfeld Rut	1935	učenica
5/.	Binenfeld Simona	1938	učenica
6/.	Bolafio Eugen	1888	činovnik
7/.	Dugan Ernest	1920	muzičar
8/.	Dugan Jelisaveta	1918	medic.sestra
9/.	Dugan Mirko	1946	dete
10/.	Engler Anton	1880	trg.zastupnik bez posla
11/.	Frankl Josip	1886	trgovac
12/.	Frankl Alica	1895	domačica
13/.	Frankl Frio	1923	student
14/.	Finci Izidor	1899	zemljoradnik
15/.	Goldman Aleksandar	1946	dete
16/.	Goldman Eva	1949	dete
17/.	Goldman Ruža	1913	domačica/bolničarka/
18/.	Goldman dr.Stevan	1914	lekar, ~~xxxxx~~ JA
19/.	Kambi Bojana	1944	dete
20/.	Klaić Andro	1919	oficir JA
21/.	Klaić Ani	1920	magistra
22/.	Klein Roza	1893	domačica
23/.	Kon Artur	1894	tipograf
24/.	Kon Roza	1896	domačica
25/.	Kon Stevan st.	1913	novinar
26/.	Kon Stevan ml.	1944	dete
27/.	Levi Iso	1921	mehanik
28/.	Lövi Marcel	1926	student
29/.	Pinto Isak	1898	slovoslagač
30/.	Sartori Rozela	1925	domačica
31/.	Sartori Saša	1947	dete
32/.	Šefer dr.Eugen	1909	zubni lekar JA
33/.	Špicer dr.Ladislav	1912	lekar JA
34/.	Špicer Blanka	1948	dete
35/.	Štajner mr.Bela	1904	magister JA
36/.	Štajner Josip	1946	dete
37/.	Štajner Mirjam	1935	učenica
38/.	Štajner Zora	1907	domačica
39/.	Štern Otokar	1886	činovnik u miru
40/.	Večaj Adela	1907	činovnica

JEVREJSKA VJEROISPOVEDNA OPŠTINA U LJUBLJANI

Popis članov Judovske občine v Ljubljani iz septembra 1949 (Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, nerazporejeno gradivo)

nosti, tajne politične policije, nad posameznimi Judi, za katere so menili, da so sionističnega prepričanja ali pa povezani z državo Izrael.[29]

Kot smo videli, je bil prvi predsednik Judovske/Jevrejske občine v Ljubljani Artur Kohn, to funkcijo je opravljal do leta 1957. Sledil mu je dr. Aleksander Švarc[30] do smrti leta 1987, predsednikovanje je potem prevzel Mirko Bondi, ki se je ob koncu osemdesetih let z družino odselil v Izrael, nasledila ga je dr. Roza Švarc Fertig.[31] V času demokratizacije in osamosvajanje Slovenije je bil Mladen A. Švarc[32] devet let tajnik in nekaj časa, skupaj z mamo Rozo, tudi sopredsednik Judovske skupnosti Slovenije in je odkrito opozarjal, da je bila skupnost pod močnim pritiskom predstavnikov komunističnih oblasti, ki so jo skušali nadzirati. Pred slovensko osamosvojitvijo se je po njegovih ocenah skupnost borila le za golo preživetje.[33]

Zato ne preseneča, da se je za Mladena Švarca zanimala tudi Služba državne varnosti (SDV), tajna politična policija, ki ga je očitno redno nadzorovala. Znašel se je celo v letnem elaboratu, kjer so o njem med drugi zapisali, da je judovskega rodu, da piše tendenciozne in nesprejemljive prispevke o jugoslovanski stvarnosti in da vzdržuje stike z izraelskimi obveščevalci.[34] Jugoslovanska zvezna država je preko SDV namreč spremljala tudi delovanje judovskih organizacij po svetu, za katere je menila, da "so skoraj v celoti sionistične", da

---

29 Hrvatski državni arhiv (HDA), 1561–1–2–6, Jevrejska općina u Zagrebu, 26. 1. 1971.

30 Aleksander Švarc, s pravim imenom Salamon Schwarz, rojen leta 1910 v Osijeku, sin Ignaca in Regine Schwarz. Diplomiral je leta 1936 na Medicinski fakulteti na Dunaju, v Zagrebu je opravil specializacijo iz oftalmologije. Do vzpostavitve NDH leta 1941 je deloval v Zagrebu, kasneje so ga ustaške oblasti poslale v Bosno, jeseni 1943 se je priključil partizanom. Po končani vojni je deloval kot vodja očesnega oddelka v Vojaški bolnišnici v Sarajevu, kasneje se je z družino preselil v Ljubljano. Poročen z Rozo Fertig iz Sarajeva. Upokojil se je leta 1957 s činom sanitetnega majorja. Umrl je leta 1987 v Ljubljani, pokopan je na judovskem pokopališču na ljubljanskih Žalah (Jaša Romano, *Jevreji Jugoslavije 1941–1945. Žrtve genocida i učesnici narodnooslobodilačkog rata* (Beograd, 1980), str. 497 (dalje: Romano, *Jevreji Jugoslavije*); več o tem glej: Kavčič, *Judovstvo na Slovenskem*, str. 44).

31 Roza Samuela Fertig, por. Švarc, rojena leta 1914 v Sarajevu, očetu Samuelu Fertigu in materi Fanny Brettler Fertig, Medicinsko fakulteta je zaključila leta 1940 v Beogradu, medvojna partizanka in vojaška zdravnica s činom polkovnika JLA. Bila je tretja predsednica Judovske skupnosti Slovenije. Umrla je leta 2001 v Ljubljani, pokopana je na judovskem pokopališču na ljubljanskih Žalah. Več o tem glej: Romano, *Jevreji Jugoslavije*, str. 362; Kavčič, *Judovstvo na Slovenskem*, str. 44; Toš, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*, str. 167.

32 Mladen Aleksander Švarc, rojen leta 1952 v Ljubljani, sin Aleksandra Švarca in Roze Švarc Fertig. Deloval je kot sociolog, novinar, publicist in politični aktivist, blizu slovenskemu Demosu v času demokratizacije. Pogosto je opozarjal na komunistični pritisk na delovanje judovske skupnosti v Sloveniji. Postal je tudi predsednik društva izraelsko-slovenskega prijateljstva. Umrl je leta 2001 v Ljubljani, pokopan je na judovskem pokopališču na ljubljanskih Žalah. Več o tem: Ivan Puc, Dejan Steinbuch in Silvester Šurla, "Judje pod Slovenci", *Mag*, 20. 8. 1997, št. 34, str. 15 (dalje: Puc, Steinbuch in Šurla, "Judje pod Slovenci"); Toš, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*, str. 159, 166, 167.

33 Mladen Aleksander Švarc, "Judje kot objekt teoretičnega izživljanja", *Razgledi,* 14. 10. 1998, št. 19, str. 11–12.

34 ARS, AS 1931, AŠ 3099, Neprijateljsko delovanje sa anarhističko-liberalističkih pozicija, Beograd 1981, str. 138.

Člani ljubljanske judovske družine Švarc, pokopani na judovskem delu pokopališča Žale (foto: Renato Podbersič)

"predstavljajo specifično nadnacionalno strukturo" in da "so zelo starega porekla". Judom v svetu so pripisovali delovanje proti SFRJ predvsem v dveh smereh: zmanjševanje ugleda jugoslovanske države preko judovskih zvez v tujini, kar so v Jugoslaviji pripisovali svoji podpori palestinskim stališčem. Po drugi strani pa so z nezaupanjem gledali na številne jugoslovanske državljane judovskega rodu, ker naj bi se nanje vršila sovražna propaganda, češ da niso enakopravni prebivalci ter da naj bi se zato odločali za izselitev v Izrael.[35]

Do leta 1996 je bila predsednica slovenskih Judov dr. Roza Švarc Fertig, za njo je postal predsednik Andrej Kožar Bek, tudi Beck, ki je skoraj dvajset let predsedoval izvršilnemu odboru petih koordinatorjev, od katerih je bil vsak pooblaščen za vodenje svoje sekcije (za mladino, za izobraževanje, za kulturo,

[35] ARS, AS 1931, AŠ 3099, Propagandno-subverzivna aktivnost protiv SFRJ, Beograd 1980, str. 42–43.

ženska sekcija in koordinacija za verske zadeve).[36] Med slovenskimi Judi iz časa osamosvajanja velja izpostaviti dr. Katjo Boh, sicer tudi članico ljubljanske judovske skupnosti, ki pa ni aktivno delovala.[37] Omeniti pa velja tudi dr. Leva Krefta, sina prekmurske Judinje Judite Hahn, sicer filozofa, profesorja in politika iz Ljubljane, ki je leta 2002 (neuspešno) kandidiral za predsednika Republike Slovenije. Bil je dejaven tudi v vodstvu Judovske skupnosti Slovenije.[38]

Pomembno prizorišče, kjer so se v neformalnem okolju odpirala vprašanja judovske identitete v Jugoslaviji, je predstavljala vrsta letnih srečanj mladih članov jugoslovanskih judovskih skupnosti. Ta srečanja so bila sprva naključna, od poznih petdesetih in v šestdeseta leta pa so prevzela redno obliko, ki se je vrtela okoli državnega koledarja. Zveza judovskih občin Jugoslavije je vsako leto med poletnimi šolskimi počitnicami organizirala poletne kolonije za judovske otroke in mladino. Takih kolonij, ki so bili organizirani v različnih obalnih krajih na Hrvaškem ali v Črni gori, dokler se sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja niso ustalili v severnodalmatinskem letovišču Pirovac pri Zadru, se je običajno udeležilo veliko število mladih članov judovskih skupnosti po vsej državi, prišli pa so tudi gostje iz tujine, večinoma iz Zahodne Evrope, ZDA in Izraela.[39] Starostna struktura Judov v Sloveniji je bila v tistem času izjemno neugodna, z malo mladimi. Toda kljub vsemu so se tudi posamezniki iz Slovenije udeleževali letovanj v Pirovcu. Kolikor se spominja Maja Kutin iz Ljubljane, so takrat prvič poglobili stike z judovsko tradicijo.[40]

Leta 1988, na predvečer razpada Jugoslavije, je imela judovska občina v Ljubljani 84 članov, kar je predstavljalo neznatno število med Judi v tedanji Jugoslaviji (5.400). Več kot petdeset jih je živelo v Ljubljani, nekaj posameznikov pa je takrat živelo še v Mariboru (10), Murski Soboti (10) in Lendavi (9).[41]

---

36 Kavčič, *Judovstvo na Slovenskem*, str. 44.

37 Katja Boh roj. Székely, rojena leta 1929 v Gradcu na Štajerskem, doktorirala je iz sociologije družine, priznana sociologinja, pedagoginja in političarka. V času demokratizacije Slovenije jo najdemo med ustanovitelji Socialdemokratske zveze/stranke Slovenije. Med 1991–1997 je bila slovenska veleposlanica v Avstriji. Umrla je leta 2008 v Ljubljani. Več o tem glej: Mojca Novak, "Boh, Katja (1929–2008)". *Slovenska biografija*, 2013, dostopno na: https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1018780/, pridobljeno: 15. 9. 2022.

38 Pogovor z ljubljansko Judinjo Majo Kutin, roj. 1972, ki se je leta 1988 preselila v Izrael, kjer je dokončala šolanje in odslužila izraelsko vojsko. Po vrnitvi v Slovenijo je delovala v vodstvu Judovske skupnosti Slovenije.

39 Kerenji, *Jewish Citizens of Socialist Yugoslavia*, str. 270–271.

40 Pogovor z ljubljansko Judinjo Majo Kutin.

41 Jelinčič Boeta, *Judje na Slovenskem*, str. 100–101.

Verska dejavnost slovenskih Judov

Dejansko rednih judovskih verskih dejavnosti po drugi svetovni vojni v Sloveniji sploh ni bilo, niti za šabat,[42] kar dokazuje tudi vprašalnik, ki so ga ob koncu avgusta 1947 razposlali po Jugoslaviji in spraševali po opravljanju verskih obredov. Iz Slovenije sploh niso prejeli odgovora! Podobno je veljalo glede verouka za mladino.[43]

Sredi petdesetih let prejšnjega stoletja je imela slovenska judovska občina zgolj še sto osemnajst članov, k njim je potrebno prišteti tudi nejudovske zakonske partnerje. Približno dvajset Judov ni bilo članov občine, po navedbah Mladena A. Švarca se tudi niso poistovetili z judovstvom. Skupnost je zamirala tudi zaradi staranja, asimilacije in porok z Nejudi. Večina jih je živela v Ljubljani, drugje pa predvsem posamezniki, zlasti v Prekmurju. Edino versko delujočo ustanovo na ozemlju nekdanje Jugoslavije je predstavljal rabinat v Beogradu. Slovenskim Judom je bil sicer najbližji rabinat v Trstu, vendar so stiki z italijanskimi sosedi ostajali bolj na osebni oz. sorodstveni ravni. Status *Zveze judovskih občin Jugoslavije* je bil v verskem smislu nedoločen, saj se je zgolj slovenska judovska občina registrirala kot verska skupnost, drugod pa so znotraj judovskih skupnosti delovale le verske sekcije. Ob razpadu Jugoslavije v začetku devetdesetih let je v Sloveniji živelo zgolj še dvainpetdeset opredeljenih Judov, njihovo število pa se je do sredine devetdesetih povečalo za tretjino. Slovenski Judje niso bili bogati, njihovo judovstvo pa je bilo izpostavljeno procesom modernizacije, asimilacije in sekularizacije. Verske obrede so opravljali zasebno, v glavnem po stanovanjih, kjer so slavili tudi praznike, predvsem judovsko novo leto (hebr. *Rosh-Ha-Shanah*) in pasho (hebr. *pesah*).[44]

Preglednica 2: Judje po verski pripadnosti v Sloveniji

Leto popisa	1991	2002
Judje po verski pripadnosti	199	99

[42] *Shabbat* (šabat) – sobota, v judovstvu dan počitka. Obeleževanje se začne v petek ob sončnem zahodu in traja do sončnega zahoda v soboto. Tedenski judovski praznik simbolizira dan Gospodovega počitka, potem ko je šest dni ustvarjal svet. Več o tem: Alan Unterman, *Judovstvo : Mali almanah* (Ljubljana, 2001), str. 260–265 (dalje: Unterman, *Judovstvo*).

[43] Ivanković, *Jevreji u Jugoslaviji*, str. 171–172.

[44] Puc, Steinbuch in Šurla, "Judje pod Slovenci", str. 14–15; Toš, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*, str. 166–167; Jelinčič Boeta, *Judje na Slovenskem*, str. 108–109.

Namesto zaključka

Z demokratizacijo in osamosvojitvijo Slovenije je, podobno kot v drugih nekdanjih socialističnih državah, prišlo do prebujenega zanimanja za judovstvo, še posebej med mlajšo in že zelo asimilirano generacijo. Skupnost se je v desetletjih pred tem spoprijemala s številnimi težavami, vsekakor je potrebno izpostaviti odsotnost lastnega rabina, ker ga niso mogli plačati. Od leta 1990 je za slovenske Jude skrbel rabin iz Trsta, ki je urejal zadeve v zvezi s pogrebi, verskimi obredi in s praznovanji. Ob tem so se slovenski Judje spoprijemali s precejšnjimi težavami, predvsem zaradi jezika in rabinove ortodoksnosti. Hkrati se je leta 1991 reorganizirala Judovska občina v Ljubljani in nastala je Judovska skupnost Slovenije, z judovsko občino s sedežem v Ljubljani in z okoli 150 člani. Leta 1997 so s pomočjo ameriške judovske organizacije American Jewish Joint Distribution Committee kupili majhno pisarno na Tržaški cesti 2 v Ljubljani, ki je bila kasneje s pomočjo ameriških judovskih organizacij povečana, s pomočjo britanskih Judov in Britansko-slovenskega društva prijateljstva je bil kupljen tudi zvitek Sefer Tore in s tem omogočena možnost opravljanja verskih obredov. Po slovenski osamosvojitvi in ob organizacijski postavitvi Judovske skupnosti Slovenije kot krovne organizacije slovenskih Judov so posamezniki veliko truda vložili tudi v približevanje religije in religioznih konceptov mlajši generaciji slovenskih Judov, ki dotlej pravzaprav niti ni imela možnosti za dejavnejše versko življenje. Judovska skupnost Slovenije je tako skušala zapolniti petdesetletno vrzel pretrgane judovske verske tradicije na Slovenskem. Sredi januarja 2003 so v Ljubljani na Tržaški cesti po skoraj petsto letih znova odprli manjšo (začasno) sinagogo, prav tako so takrat začeli izdajati svoje glasilo *Menora*, ki pa je po nekaj letih ugasnilo. Septembra 2006 so prav v Judovski skupnosti Slovenije poskrbeli, da so tudi pri nas prvič praznovali *Evropski dan judovske kulture*. Kljub slabim demografskih kazalcem, pri čemer ni Slovenija nobena izjema, se je zdelo, da se judovstvo pri nas prebuja. Zanj so se zanimali tudi mladi, ki so bili večinoma delno judovskega rodu, več kot deset jih je tudi uradno prestopilo v judovstvo. Vrstile so se verske in kulturne slovesnosti. Še danes pa ostaja nerešeno vprašanje po vojni zaplenjenega judovskega premoženja. Ob prelomu tisočletja je bil imenovan glavni rabin za Slovenijo, ki prihaja iz tržaške judovske občine in pripada hasidskemu gibanju Habad Lubavič s sedežem v Brooklynu v ZDA.[45] Čeprav se je večina slovenskih Judov zavzemala za to, da bi bila občina reformistična, se pravi manj tradicionalna in bolj

[45] Lubavič, tudi Lubavich, je hasidsko ultraortodoksno gibanje, ki je pred več kot dvesto leti nastalo v Belorusiji v tedanji carski Rusiji. V svetu je poznano kot gibanje, ki skrbi predvsem za judovske skupnosti, ki so ali visoko asimilirane in so se s tem oddaljile od klasične judovske tradicije ali pa so premajhne, da bi vzdrževale rabina iz svojih vrst. Več o tem: Unterman, *Judovstvo*, str. 160.

podobna nekaterim judovskim skupnostim v ZDA, kjer so verska pravila bolj priporočilo kot obveza, je prav zaradi premajhnega poznavanja judovske tradicije med slovenskimi Judi, maloštevilnosti ter visoke stopnje asimiliranosti prišlo do odločitve, da je to tradicijo treba ponovno približati članom. Narejen je bil kompromis med ultraortodoksnim gibanjem Habad Lubavič, ki zagovarja izpolnjevanje vseh vidikov judovske tradicije in nasprotuje vsakršnim poskusom asimilacije, ter reformnimi Judi, ki vidijo judovstvo bolj kot kulturo in etnično identifikacijo in manj kot zavezo po strogem izpolnjevanju verskih pravil. Tako je Judovska skupnost Slovenija uradno postala ortodoksna skupnost, ki pa ima ultraortodoksnega rabina in večinoma reformno članstvo. V Sloveniji je danes praktično nemogoče pripadati ortodoksnemu judovstvu, ne da bi prekršili vsaj enega od strogih judovskih pravil, kot je npr. priprava hrane ali pravilo desetih mož (minjan) pri bogoslužju. Iz tega razloga veliko pripadnikov judovske skupnosti v Sloveniji težko sprejema ortodoksnega rabina iz Trsta, ki ima tudi izjemno stroga pravila glede prestopov v judovsko vero.[46]

Vodstvo Judovske skupnosti Slovenije je pred nekaj leti zaradi finančnih težav prostore s sinagogo na Tržaški cesti prodalo. Danes omenjeno skupnost vodi Boris Čerin Levi. Jeseni 2021 so v Ljubljani končno odprli "pravo" sinagogo, nahaja se v meščanski hiši na Trubarjevi ulici v središču mesta, sestavlja pa jo molilnica z zvitki Tore, judovske svete knjige in posebnega prostora za pripravo košer hrane,[47] v skladu z judovskimi verskimi predpisi. Omenjena sinagoga je edina na slovenskih tleh, ki jo Evropski judovski kongres in Konferenca evropskih rabinov priznavata za verski objekst, vzpostavljena pa je bila na pobudo judovskih skupnosti iz Gradca in Ljubljane ob pomoči glavnega slovenskega rabina Ariela Haddada iz Trsta. Upravitelj sinagoge je sicer Elie Rosen, kantor in predsednik Judovskega združenja Slovenije – skupnosti tradicionalnih Judov.

Poleg tega v Ljubljani danes deluje tudi že omenjena Liberalna judovska skupnost, ki ima svojo sinagogo na Križevniški ulici sredi mesta, kjer tudi sedež Judovski kulturni center, upravlja ga konvertirani Jud Robert Waltl. Imajo se za naslednike reformnega oz. progresivnega judovstva, ki izvira iz Nemčije. Zanje skrbi predvsem rabin Alexander Grodensky, ki prihaja iz Luksemburga.[48]

Član Judovske skupnosti Slovenije je lahko vsak, ki dokaže svoje judovsko poreklo. Pri tem obstaja dvojni kriterij, ki je povzet po izraelskem Zakonu o

[46] Matija Ravitz, "Položaj judovske skupnosti danes", *Razgledi,* 14. 10. 1998, št. 19, str. 13; Toš, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*, str. 166–167; Kavčič, *Judovstvo na Slovenskem*, str. 43–44; Jelinčič Boeta, *Judje na Slovenskem*, str. 108–109.

[47] *Kosher* (košer) – obredno čist. Judovska vera namreč določa poseben protokol, po katerem mora biti hrana pripravljena.

[48] Neža Mrevlje, "Ljubljana z dvema različnima sinagogama", *Dnevnik*, 2. 9. 2022, št. 203, str. 3.

vrnitvi (ang. *Law of Return*) iz leta 1950, ki pravi, da lahko izraelsko državljanstvo pridobi vsak, ki ima vsaj enega judovskega prednika v tretji generaciji, torej enega judovskega starega starša. To je pomembno, ker verski kriterij (hebr. *Halacha)* za pripadnike judovske veroizpovedi šteje samo tiste, ki so Judje po mami oz. so v judovstvo prestopili. Dvojni kriterij se odraža v tem, da tisti člani, ki niso Judi po verskem kriteriju, ne morejo sodelovati v vseh verskih obredih, sodelujejo pa lahko na vseh ostalih področjih.[49] Obstaja pa tudi posebna kategorija prijateljev Judovske skupnosti Slovenije, med katerimi so Judje, ki nočejo biti registrirani kot člani skupnosti, tisti Judje, ki nimajo ohranjenih dokumentov o svojem judovskem poreklu, ter osebe, ki jih zanima judovska kultura ali vera. Judovstvo sicer obsega izjemno širok življenjski spekter, konec koncev so Judje vodilni tudi na številnih področjih vsakdanjega življenja, zato se z judovstvom ni težko identificirati, pa čeprav le na individualni ravni.[50]

Vsekakor na celovito obravnavo judovstva na Slovenskem v historični perspektivi po drugi svetovni vojni še čakamo. Nedvomno bi k temu precej pripomogel dostop do izvornega arhivskega gradiva organiziranih slovenskih Judov, ki se danes nahaja v zasebni lasti na širši javnosti neznani lokaciji, oz. predaja tega gradiva v ustrezen arhiv.

Renato Podbersič

THE SHINE OF THE STAR OF DAVID ON THE SUNNY SIDE OF THE ALPS
Slovenian Jews between Yugoslavia and Slovenia

SUMMARY

There are only about a hundred Jews living in Slovenia, scattered throughout the country. However, despite the small number of Jews in Slovenia, there are currently three Jewish communities operating here: the Jewish Community of

[49] Nastja Strnad, *Judovska skupnost Slovenije,* seminarska naloga: neevropska etnologija (Ljubljana, 2004), str. 14.
[50] Prav tam, str. 23.

Slovenia, the Liberal Jewish Community of Slovenia and the Jewish Association of Slovenia – a community of traditional Jews.

In the first part of the paper, the author presents a concise overview of the development and activities of Judaism in the present-day Slovenian territory, and specifically discusses Jewish organization in the 20th century, with an emphasis on Ljubljana and Prekmurje region. In what is now Slovenia, Jews lived in all major towns already in antiquity, and the Jewish presence in Slovenia died out in the fifth century. In the Middle Ages, the presence of Jews in Maribor is attested, but for Ljubljana we have the first documents attesting to this only in the first half of the 14th century. We can conclude that Jews have been present in the cities of Maribor, Trieste, Gorizia, Ptuj, Celje and Ljubljana as early as the 13th century. The largest centre of the Jewish community in Slovenia in the late Middle Ages was the city of Maribor. Jews played an important role in the development of the cities of that time, especially in the economic field.

Jews in Slovenia also suffered during the Holocaust, more than five hundred of them were murdered, the vast majority by the German occupiers.

In the following, the author points out the period after the Second World War, when the Jews in Ljubljana re-established the Jewish community as part of the wider Association of Jewish Communities of Yugoslavia with its centre in Belgrade. The first post-war president of the Jewish community in Ljubljana was Artur Kohn, who held his post until 1957. He was followed by Dr. Aleksander Švarc until his death in 1987, then Mirko Bondi took over the presidency, but at the end of the 1980's he and his family moved to Israel, and was succeeded by Dr. Roza Švarc Fertig, assisted by her son Mladen A. Švarc. The community has also been eroded by aging, assimilation and marriages with non-Jews. Most of them lived in Ljubljana, but elsewhere they were mainly individuals. Slovenian Jews were not rich, and their Judaism was exposed to the processes of modernization, assimilation and secularization. Religious services were performed privately, mainly in homes.

Slovenia's democratization and independence, like in other former socialist countries, has led to a revival of interest in Judaism, especially among the younger and already highly assimilated generation. In 1991, the Jewish community in Ljubljana was reorganized and the Jewish community of Slovenia was formed, with a Jewish community based in Ljubljana and about 150 members.

It should be emphasized that research of Jewish organization is demanding, and above all, incomplete, because documents on the organized activities of Jews in Slovenia after the Second World War are privately owned and completely inaccessible.

VIRI IN LITERATURA

ARS – Arhiv Republike Slovenije, fond Kraljeva banska uprava Dravske banovine, AS 68.
ARS – Arhiv Republike Slovenije, fond Republiški sekretariat za notranje zadeve, AS 1931.
HDA – Hrvatski državni arhiv, Služba državne sigurnosti (SDS), 1561.
Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, nerazporejeno gradivo.

Delo – Ljubljana, leto 1994.
Dnevnik – Ljubljana, leto 2022.
Mag – Ljubljana, leto 1997.
Razgledi – Ljubljana, leto 1998.

Novak, Mojca, "Boh, Katja (1929–2008)". *Slovenska biografija*, 2013, dostopno na: https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1018780/, pridobljeno: 15. 9. 2022.
Verske skupnosti v Sloveniji, dostopno na: https://www.gov.si/teme/verske-skupnosti/, pridobljeno: 14. 6. 2022.
Savez jevrejskih opština Srbije, dostopno na: https://www.savezjos.org/sr/strana/o-nama/savez-nekad, pridobljeno 21. 9. 2022.
Statistični urad, Popisi prebivalstva Slovenije, dostopno na: https://www.stat.si/popis2002/si/rezultati_html/slo-t-07slo.htm, pridobljeno: 10. 6. 2022.

Maja Kutin, roj. 1972. Zapis pogovora dne 23. maja 2022 hrani avtor prispevka.

Inštitut za novejšo zgodovino : Smrtne žrtve med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med 2. svetovno vojno in neposredno po njej, 1940–1946, Ljubljana 1997–2010, zbirka podatkov, pridobljeno: 4. april 2021.

.....

Bihl, Wolfdieter, "Die Juden", v: *Geschichte der Habsburgermonarchie 1848–1918*, ur. Adam Wandruszka in Peter Urbanitsch, III. knjiga, II. zvezek (Dunaj, 1980), str. 880–948.
Goldstein, Slavko, *Židovi na tlu Jugoslavije* (Zagreb, 1988).
Hajdinjak, Boris, "Judje srednjeveškega Ptuja", v: *Slovenski Judje: zgodovina in holokavst*, ur. Irena Šumi in Hanah Starman (Maribor, 2012), str. 60–86.
Hančič, Damjan in Podbersič, Renato, "Nacionalsocialistično in komunistično preganjanje Judov na Slovenskem", v: *Hitlerjeva dolga senca*, ur. Jože Dežman in Hanzi Filipič (Celovec, 2007), str. 175–190.

"Hronološki pregled važnijih događaja iz života jevrejske zajednice u Jugoslaviji 1963. i 1964. godine", v: *Jevrejski almanah 1963–1964* (Beograd, 1965).

Ivanković, Mladenka, *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)* (Beograd, 2009).

Jelinčič Boeta, Klemen, *Judje na Slovenskem v srednjem veku* (Ljubljana, 2009).

Jelinčič Boeta, Klemen, *Judje na Slovenskem* (Celovec, 2009).

Kavčič, Jerneja, *Judovstvo na Slovenskem*, diplomska naloga (Ljubljana, 2005).

Kerec, Darja, "Judje v Murski Soboti v letih 1934–1954", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 71=NV36, št. 4 (2000), str. 591–613.

Kerenji, Emil, *Jewish Citizens of Socialist Yugoslavia: Politics of Jewish Identity in a Socialist State, 1944–1974*, doktorska disertacija (Michigan, 2008).

Kerenji, Emil, "Rebuilding the community: the Federation of Jewish Communities and American Jewish humanitarian aid in Yugoslavia, 1944–1952", *Southeast European and Black Sea Studies* 17, št. 2 (2017), str. 245–262.

Lazar, Beata in Gašpar, Mirjana, *Židje v Lendavi* (Lendava, 1997).

Marolt, Janez, "History of Slovene Jewry", *Studia Historica Slovenica* 2, št. 2 (2002), str. 315–325.

Mlinarič, Jože, *Mariborski Židje v zadnjih desetletjih* (Maribor, 1996).

Pančur, Andrej, *Judovska skupnost v Sloveniji* (Celje, 2011).

Podbersič, Renato, *Jeruzalem ob Soči : judovska skupnost na Goriškem od 1867 do danes* (Gorica–Ljubljana–Maribor, 2017).

Popović, Nebojša, *Jevreji u Srbiji 1918–1941* (Beograd, 1997).

Romano, Jaša, *Jevreji Jugoslavije 1941–1945. Žrtve genocida i učesnici narodnooslobodilačkog rata* (Beograd, 1980).

Strnad, Nastja, *Judovska skupnost Slovenije,* seminarska naloga: neevropska etnologija (Ljubljana, 2004).

Toš, Marjan, *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude* (Ljubljana, 2012).

Unterman, Alan, *Judovstvo : Mali leksikon* (Ljubljana, 2001).

"Uvodna reč", v: *Jevrejski almanah 1* (Beograd, 1954).

Valenčič, Vlado, *Židje v preteklosti Ljubljane* (Ljubljana, 1992).

DOI 10.32874/SHS.2022-17

Author: **PODBERSIČ Renato**
Ph.D., Research Associate
Study Centre for National Reconciliation
Tivolska 42, SI–1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **THE SHINE OF THE STAR OF DAVID ON THE SUNNY SIDE OF THE ALPS**
Slovenian Jews between Yugoslavia and Slovenia

Studia Historica Slovenica
Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 22 (2022), No. 3, pp. 637–662, 50 notes, 2 tables, 5 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Jews in Slovenia, Judaism, the Jewish community of Slovenia, synagogues in Slovenia, Mladen A. Švarc

Abstract: On the basis of accessible archival sources and literature, the paper attempts to show the activities of the small number of Jews in Slovenia after the Second World War. After the Holocaust and the emigration, mainly to Israel, the remaining Jews in Slovenia organized themselves within the framework of the Jewish community in Ljubljana, which was part of a wider Yugoslav union with its center in Belgrade. Except for individuals who did not emphasize their Jewishness, they generally did not enter Slovenian everyday life. Their activity revived after the independence of Slovenia in 1991, but even today our country remains the only one in the EU without a rabbi living permanently on its territory.